

Ráduly Mihály–életútinterjú

Készítette: Jávorszky Béla Szilárd

A beszélgetés időpontja: 2017. április 4., Budapest
Szerkesztett, tömörített, kiegészített, lábjegyzetelt változat.

Jávorszky Béla Szilárd:

Muzsikuscigány családból származol, apád és nagyapád is zenész volt. Mondhatjuk, hogy beleszületett a zenébe?

Ráduly Mihály:

Részben. Nagyapám klarinétos volt, eredetileg sepsiszentgyörgyi, de már Budapesten lakott, amikor 1905-ben apám megszületett. Kiváló muzsikusként tartották számon – az ő tanítványa volt a következő nemzedék két legkiválóbb klarinétosa, Burka Sándor és Fátyol József –, a leggyakrabban használt B-klarinét rövidebb változatán a kis (vagy Esz-) klarinéton játszott nagyobb cigányzenekarokban – mondhatni, a hagyományos cigányzenekarok „big band” verziójában –, akkor még voltak ilyenek. Édesapám hegedült, de sosem volt cigányprímás, mégha alkalmasint játszott is cigányzenekarokban. Már tizenhét éves korában Monte Carlóba szerződött, később hosszú ideig élt Bécsben, és voltaképpen élete végéig szalonzenét játszott. Bécsi keringőt, magyar nótát, komolyzenei nyitányt és korabeli tánczenét egyaránt. Egyetlen kézírásos kottafüzet maradt fenn utána, benne rendkívül vegyes repertoárral, a magyar népdaloktól a *Sophisticated Lady*¹ át egészen Schönbergig. Valószínűleg ezt az eklektikus zenei világot preferálta. A második világháború kitörésekor apámat el akarták vinni munkaszolgálatra, de ügyvédek segítségével sikerült halasztást kapnia, mivel anyám német származású volt. A háborút végül Budapesten vészelték át – én már itt születtem, a német megszállás előtt két hónappal –, de 1948-ban, alig negyvennégy évesen apám meghalt.

Jávorszky Béla Szilárd:

Négy éves voltál ekkor. Amúgy egyedüli gyerek vagy?

Ráduly Mihály:

Igen, ráadásul kései: édesanyám harmincnyolc éves volt, mikor megszülettem. Édesapám haláláig a háztartást vitte, ezt követően a vendéglátás területén helyezkedett el, különböző kocsmákat vezetett, többek között a Bródy Sándor utcában is, ahova sokan jártak be a Magyar Rádióból.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mennyire határolta be az életed, hogy Budapest VIII. kerületében nőttél fel?

Ráduly Mihály:

Nyilvánvalóan hatott rá, de a muzsikuscigány élet minket alig érintett. Apám számára vélhetően mindig is másodlagos lehetett a kávéházi zenélés. A harmincas években baráti kapcsolatban állt a Budapesten tanult kiváló dzsesszhegedüssel, Eddie South-tal,² akivel Bach és más zeneszerzők műveiből játszottak duóátiratokat. Amikor anyámmal Bécsben éltek, az ottani zeneakadémián gitárszakra járt, tehát a muzsikuscigány élettől meglehetősen eltávolodott. Számomra pedig annyira sokadlagosnak számított ez a zenei hagyomány, hogy

¹ A *Sophisticated Lady* Duke Ellington híres, dzsessz-örökzölddé váló 1932-es szerzeménye.

² Eddie South (1904–1962) amerikai dzsesszhegedüs.

voltaképpen semmi közöm nem volt hozzá. Gyerekkoromban kifejezetten utáltam, amikor a vasárnapi húslevest ettük, és közben a gangos bérházban a nyitott ablakon át mindenhonnan beszűrődött a rádióban szóló cigányzene. Jóval később szerettem meg a cigányzene előadási módját, frazírozását és az egyedi parlando-rubato felfogását.

Jávorszky Béla Szilárd:

Hol laktatok ekkoriban?

Ráduly Mihály:

Ezek az élmények a Rákóczi úti lakásban estek meg velem. A második világháborúban a családot kibombázták ugyanis a Köztársaság térről – a házunk helyén épült később a pártház –, anyámék az Auróra utcában kaptak szükséglakást, tizennégy éves koromtól viszont a Rákóczi út és a Luther utca sarkán laktunk. A nagyapám, aki amúgy 1956-ban, nyolcvan éves korában halt meg, hozzánk közel, a Hársfa utcában lakott. Ugyanabban a bérházban, ahol Mensáros László,³ akivel persze csak később ismerkedtem meg, de amikor egyszer meglátogattam, rácsodálkoztam, hogy „jé, ez a nagyapám háza!”.

Jávorszky Béla Szilárd:

Milyen éttermekben játszott ő?

Ráduly Mihály:

Sokfelé, a leghíresebb valószínűleg a Baross kávéház volt, illetve a Parlamenthez közeli, nemrég újra megnyitott Biaritz étterem. Emlékeim szerint a Magyar Rádió Népi együttesével is gyakorta fellépett, többek között a Zeneakadémián, ahol Vörös Sári⁴ énekelt velük, aki állítólag nagyapám szeretője volt. (Nevet.)

Jávorszky Béla Szilárd:

Odahaza mi szólt? A rádió?

Ráduly Mihály:

Voltak 78-as fordulatszámú gramofonlemezek is, apám gyűjtötte őket, rengeteget felhalmozott az évek során. Akkoriban persze egy opera meghallgatása megszámlálhatatlan gramofonlemez folyamatos cserélgetését jelentette. Ezen kívül alkalmankénti családi örömmelésekre emlékszem.

Jávorszky Béla Szilárd:

Zenélni intézményes keretek között tanultál?

Ráduly Mihály:

Igen, nyolc-kilenc éves lehettem, amikor anyám beíratott egy zeneiskolába hegedülni. Apám ekkor már rég nem élt, de a halála előtt anyám lelkére kötötte, hogy a fiából nehogy cigányzenészt neveljen. Inkább Bartókkal, Kodálllyal, Dohnányival foglalkozzam. Ezt amúgy anyám sosem mondta, csak az ő halála után, apám egyik hátrahagyott leveléből került elő ez az információ. Kezdetben csak ímmel-ámmal jártam délutánonként zeneiskolába, de aztán 1956-ban remek tanárt kaptam Szelényi Piroska – Szelényi István⁵ Liszt-kutató felesége – személyében, aki amúgy a Magyar Állami Operaház zenekarának első hegedűse volt, egészen

³ Mensáros László (1926–1993) Kossuth- és kétszeres Jászai Mari-díjas színművész.

⁴ Vörös Sári (1910–1998) a nótáéneklés egyik koronázatlan királynője, az ő nevét vette fel a hazai magyarnóta egyesület.

⁵ Szelényi István (1904–1972) zeneszerző, zongoraművész, zenetörténész.

addig, amíg le nem bénult az ujjja. Jártam náluk a lakásukban, viccesen kérdeztem is a férjétől, hogy csak ennyire sötétben szabad kutatni? (Nevet.)

Gyerekkoromban tehát főként klasszikus zenét hallgattam, és a nagynénémmel éveken át heti rendszerességgel jártunk az Operaházba. Nem mintha annyira felvetett volna bennünket a pénz, hanem azért, mert a nagynéném a Külkereskedelmi minisztériumban dolgozott, amolyan mindeneként, épp azon a részlegen, ahol az operajegyeket osztogatták az elvtársaknak. Mindig maradt pár repijegy, amiket hazahozhatott, így történhetett meg, hogy például Kodály Zoltán⁶ hetvenötödik születésnapján is az első sorban ültünk. Szekeres Ferenc⁷ oda is jött hozzánk a szünetben, hogy miként sikerült ide jegyet szereznünk. De csak feltettem a kezem, hogy „én nem tehetek róla!” (Nevet.)

Jávorszky Béla Szilárd:

A dzsessz mikor jött be az életedbe?

Ráduly Mihály:

1958-ban hallottam a Magyar Rádióban a *Laura*⁸ című dalt, a szaxofonos Cseppek István előadásában. Azért tudtam pontosan, hogy mi volt ez a szám, mert akkoriban a rádióújságban kiírták az elhangzó dalok előadóját és címét is. De a dzsessz ténylegesen másodikos gimnazistaként jött be az életembe, amikor már magnószalagokat cserélgettünk egymás között az osztálytársakkal. Addig jobbra a rádiót hallgattuk, ahonnan a csasztuskától az esztrádzsenéig minden szólt, persze kiváló klasszikus zene is. Közben viszont annyira kiábrándultam a hegedülésből, hogy tizenöt éves koromban otthon bejelentettem, hogy nem hegedülök tovább. Nagyjából egy évvel később pedig közöltem anyámmal, hogy szaxofonozni szeretnék.

Jávorszky Béla Szilárd:

Hogyhogy nem klarinétozni? Általában arról szoktak átváltani a szaxofonra. Meg hát nagyapád is klarinétos volt.

Ráduly Mihály:

Valóban ez lenne a hangszer tanulás bevett útja, de nálam a szaxofonnal kezdődött minden. Dzsesszt tudatosan azt követően kezdtem el hallgatni, hogy harmadikos koromban egyik gimnazista barátom kapott New Yorkból egy szalagot, rajta az akkori slágerek mellett többek között Louis Armstrong,⁹ Louis Prima¹⁰ és Dave Brubeck¹¹ felvételeivel. Ezen a szalagon hallottam először Miles Davis¹² szextettjétől a *Straight, No Chaser* – azon hallottam először John Coltrane-t¹³ játszani, aki azóta is a kedvenc szaxofonosom –, amely döntően hatott a zenei ízlésem további formálására.

Jávorszky Béla Szilárd:

⁶ Kodály Zoltán (1882–1967) háromszoros Kossuth-díjas zeneszerző, zenetudós, zeneoktató, népzenekutató.

⁷ Szekeres Ferenc (1927–2009) karnagy, a Budapesti Madrigálkórus alapítója, a nemzetközi Vivaldi-kutatás egyik jeles személyisége.

⁸ Az 1944-es *Laura* című amerikai film népszerű betétdala.

⁹ Louis Armstrong (becenevén Satchmo) (1901–1971) amerikai dzsessztrombitás, énekes, zenekarvezető, a dzsessztörténet egyik legismertebb alakja.

¹⁰ Louis Prima (1910–1978) amerikai énekes, színész, dalszerző és trombitás.

¹¹ Dave Brubeck (1920–2012) amerikai zeneszerző, dzsessz-zongorista.

¹² Miles Davis (1926–1991) amerikai dzsessztrombitás, zenekarvezető és zeneszerző, a dzsessztörténet egyik legnagyobb hatású alakja.

¹³ John Coltrane (1926–1967) amerikai dzsessz-szaxofonos, zeneszerző, a dzsessztörténet egyik legnagyobb hatású alakja.

Például abban is segített, hogy dzsessz-zenész legyél?

Ráduly Mihály:

Például. De akkor még nem tudtam, hogy zenész leszek. Gimnazistaként a Ganz-Mávagba jártam politechnikára, és egyszerűen nem tudtam elképzelni, hogy életem végéig reszeljek vagy köszörüljek. A továbbtanuláshoz azonban se a tanulmányi eredményeim nem voltak megfelelők, se különösebb ambíció sem feszített. A dzsesszen kívül csak az irodalom és a film iránt érdeklődtem, ám csakis olvasóként és nézőként. Zenész tehát azért lettem, mert nem akartam köszörülni. Voltaképpen egyetlen képesítésem van: levizsgáztam az OSZK-nál.¹⁴ Egyrészt akkoriban csak ott lehetett szaxofont tanulni, másrészt ott adtak működési engedélyt ahhoz, hogy a vendéglátóiparban játszassak. Ezt műveltem egészen addig, amíg a Syriusba nem kerültem.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ne szaladjunk még előre ennyire: 1962 októberében a Bajcsy-Zsilinszky és az Alkotmány utca sarkán álló Dália presszóban nyílt meg Budapest első dzsesszklubja.¹⁵ Volt neked tagságid oda?

Ráduly Mihály:

Hogyne! Még felvételizni is kellett, csak úgy lehetett tagságihoz jutni. Már a megnyitón is ott voltam. Az első néhány hónapban rengetegen jártak oda, később azonban visszaesett a látogatottság.

Jávorszky Béla Szilárd:

Miként érezted magad ebben a klubban, ahol a vendéglátóiparból érkező, akkor ötvenkét éves Kertész Kornél¹⁶ koncepciózusan igyekezett elválasztani egymástól a kávéházakban hallható improvizatív tánczenét a modern dzsessztől? Meg kordában tartani a dzsesszt amúgy jellemző szabadabb, bohémebb légkört, többek között alkoholt sem lehetett kapni, mondván, a Dália nem szórakozóhely.

Ráduly Mihály:

Én csak a jóra emlékszem. Rengeteg friss zenét és új információt hallottam ott. Akkorra még nem alakult ki az a baráti társaság, amelyikkel összejártunk és közösen hallgattuk a külföldről valamelyikünkhöz beérkezett lemezeket. Persze a Dália – ahogy akkoriban minden más – a KISZ¹⁷ égisze és felügyelete alatt működött, és kellett hozzá a párttagok – sorolhatnék neveket, de nem ez az érdekes. Mindezek ellenére az emlékeimben oldott hangulat jellemezte a Dáliát, alkohol nélkül is, amit azidőtájt még különben sem fogyasztottam. A klubesteken mindig volt lemezbemutató, előtte rövid előadással, aztán valamelyik zenekar játszott, a végén pedig jött a jam session. Ott hallottam például először a *Kind Of Blues*,¹⁸ és sok más dzsessztörténeti jelentőségű lemezt. Nekünk, fiatal zenészeknek pedig a jam sessionök lehetőséget adtak arra, hogy megmutathassuk, mit tudunk.

Jávorszky Béla Szilárd:

¹⁴ Országos Szórakoztatózenei Központ.

¹⁵ Az első magyar dzsesszklub, az 1962-ben megnyílt Dália alig másfél évig működött csak, jelentősége mégis meghatározó. Szélesebb körben is elfogadottá tette itthon a műfajt, bekapcsolta a magyar dzsesszéleletet a nemzetközi vérkeringésbe és számtalan későbbi nagy zenészgyéniségnek biztosított bemutatkozási lehetőséget.

¹⁶ Kertész Kornél (1910–1983) zongorista, dzsesszmuzsikus, zenetanár.

¹⁷ A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) a magyar kommunista állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) ifjúsági szervezeteként működött 1957 és 1989 között.

¹⁸ Miles Davis 1959-es nagy hatású albuma, egyben minden idők egyik legkelendőbb dzsesszlemeze.

Ezekre az örömmelésekre előzetesen jelentkezni kellett?

Ráduly Mihály:

Igen, és alaposan fel is készültünk rájuk, előtte elég sokat próbáltunk, más szóval számunkra nem csupán „jam” volt. A Dáliában jó pár alkalommal vettem részt ilyen jam sessionökben. Főként a hard bop repertoárból válogattunk, Cannonball Adderleytől¹⁹ és Art Blakeytől,²⁰ de játszottuk Charles Mingus²¹ és Eric Dolphy²² egy-egy szerzeményét is. Általában Jávori Vili²³ dobolt, „Ablakos”²⁴ öccse, Lakatos Vili zongorázott, és rajtam kívül Németh Jancsi vagy Szajkó József szaxofonozott. Ezen alkalmak során volt persze egyfajta hierarchia, Vukán Gyuri²⁵ mondjuk többször játszott, mint Szabados.²⁶ Vagy „Ablakos” szintén gyakrabban szerepelt másoknál – de hát ő tényleg sokkalta jobban szaxofonozott, mint bárki más. Ennek ellenére szerintem eléggé demokratikusan működött a rendszer, legalábbis bennem semmi rossz szájíz nincs ezzel kapcsolatban.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Dáliát 1964 áprilisában zárták be, de maga a dzsesszklub tovább élt tulajdonképpen az Akácfa utcai Balaton étteremben, illetve később a Keleti Károly utcai Spanyol klubban. Ezekre a helyekre is jártál?

Ráduly Mihály:

Nem, mert 1964-ben elvittek két évre katonának. Az ezt megelőző nyáron pedig Jugoszláviában vendégszerepeltem a Magyar Cirkusszal. Kőszegi Imre²⁷ ajánlott be a cirkuszt kísérő Magyar Revü Táncczenekarba, és több hónapra keresztül jártuk az ottani magyar lakta településeket. Persze nem dzsesszt játszottunk, hanem amit a cirkuszban általában szoktak. Tudod, kecskeugratást, elefánt indulót, nyuszisimogatót – csak viccelek. Mindenesetre szépen meg voltak hangszerelve ezek a dalok. Imivel órákig zenéltünk a sátorban. Néha végkimerülésig. Számomra mindenesetre ez a jugoszláv körút jelentette az első „nyugati” turnét. Végre megfelelő fogkrémet és fürdőruhát lehetett kapni – és hát mindenekelőtt remek dzsesszlemezeket. Többek között akkor vettem meg Eric Dolphytól az *At the Five Spot, Vol. I*-et. Közel harminc LP-vel tértem haza, ami abban az időben már komoly lemezgyűjteménynek számított.

Jávorszky Béla Szilárd:

Még mielőtt elvittek katonának, 1962/63-ban a beates Mediterrán együttesben is megfordultál, ahol többek között az akkor még ismeretlen Szörényi-testvérekkel²⁸ és Bajtala Jánossal²⁹ játszottál. Mi több, még a *Ki mit tud?-on*³⁰ is elindultatok.

¹⁹ Julian „Cannonball” Adderley (1928–1975) amerikai alt-szaxofonos.

²⁰ Arthur Blakey (1919–1990) amerikai dzsesszdobos és zenekarvezető. Több mint harminc éven keresztül vezette híres zenekarát, a Jazz Messengerst.

²¹ Charles Mingus (1922–1979) a dzsessz történetének egyik meghatározó nagybögőse, komponistája és zenekarvezetője.

²² Eric Dolphy (1928–1964) amerikai dzsessz-szaxofonos és fuvolista.

²³ Jávori Vilmos (1945–2007) dzsesszdobos, a magyar dzsessz kiemelkedő személyisége.

²⁴ „Ablakos” Lakatos Dezső (1944–1997) dzsessz-szaxofonos.

²⁵ Vukán György (1941–2013) Kossuth-, Erkel Ferenc- és Balázs Béla-díjas zongoraművész, zeneszerző.

²⁶ Szabados György (1939–2011) Kossuth-díjas zeneszerző, zongoraművész.

²⁷ Kőszegi Imre (1944) generációja egyik legjobb dzsesszdobosa.

²⁸ Az énekes-gitáros-dalszerző Szörényi Levente (1945) és a basszgitáros Szörényi Szabolcs (1943) 1965 után az Illés együttes tagjaként lettek országosan ismertek.

²⁹ Bajtala János (1945) a Bajtala Trió vezetője. Legnagyobb slágerük a *Cigánylány* volt. Bajtala 1972-ben Nagy-Britanniába disszidált, azóta is ott él.

Ráduly Mihály:

Ezt már többször mondták nekem és kérdeztek erről, de bevallom, erre abszolút nem emlékszem. Szörényi Leventének biztosan jobb a memóriája. Mindenesetre amennyiben indultunk rajta, tutira rögtön kiestünk, mert folytatása bizonyosan nem volt.

Jávorszky Béla Szilárd:

Később viszont azt nyilatkoztad, hogy a beat és a rock and roll voltaképpen sosem érdekelt. Ez tehát csak amolyan fiatalkori eltévelyedés volt?

Ráduly Mihály:

Abban az életkorban – tizenhét-tizenkilenc évesen – még egyikünk sem tudta, hogy mi az ő zenei világa. Ahogy azt sem lehetett megjósolni, hogy Kőszegivel később mi a dzsessz felé indulunk el, Szörényiék meg a beat irányába. Ráadásul a hatvanas évek elején ez a két irányzat még eléggé összefonódott, legalábbis itthon. Illés Lajos³¹ öccsével, a korai Illés zenekarban szaxofonozó Illés Károllyal egy osztályba jártam, emiatt több bulijukra elmentem. Emlékszem, Szörényi ez idő tájt a José Felicianot³² szerette a legjobban. Mindenesetre azzal az együttessel, amit később Mediterránnak neveztek el, több hónapig haktunk mindenfelé. A repertoárunk rendkívül vegyes volt: a *Twist Against*³³ a *Blueberry Hillen*³⁴ át a *Naimaig*³⁵ mindent játszottunk. A zenekar alapvetően beates hangzású volt, bár Kőszegi dobolásában nyilván már akkor megvolt a swinges íz. Még felvétel is maradt utánunk: a korszak elsősorú táncdalénekesét, Németh Lehel³⁶ kísértük az egyik kislemezén.³⁷ Ezt követően kezdtünk el Kőszegivel egyre inkább a dzsessz felé érdeklődni.

Jávorszky Béla Szilárd:

1964-től Gyöngyösön voltál sorkatona, két évvel később szereltél le. Mennyire tartoztál te a modern dzsessz akkoriban felbukkanó muzsikuscigány közössége, a „Mátyás tériek” – Szakcsi Lakatos Béla, „Ablakos” Lakatos Dezső, Németh János stb. – közé?

Ráduly Mihály:

A „Mátyás tériek” elnevezésről csak később hallottam, mint a „budai úrifiúk” ellenpólusáról. Tény, hogy aki akkoriban Budán lakott, az másféle dzsesszt játszott – és valószínűleg másféle dzsesszt is szeretett – mint azok, akik a Mátyás tér környékén laktunk és zenéltünk. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a nyolcadik kerületben jobban dominált a fekete dzsesszhagyomány. Egyfajta fekete-fehér, east coast-west coast analógia? Miközben például Szabados György is Budán lakott, mégis egészen más utat követett, mint bárki más.

Jávorszky Béla Szilárd:

³⁰ A *Ki mit tud?* a Magyar Televízió kulturális tehetségkutató műsora volt, amely 1962 és 1996 között összesen tíz adássorozatot ért meg.

³¹ Illés Lajos (1942–2007) zenész, zeneszerző, énekes, az Illés együttes alapítója.

³² José Feliciano (1945) Puerto Ricó-i énekes és dalszerző, aki pályafutása során számtalan nemzetközi popslágert jegyzett.

³³ Chubby Checker 1961-es slágere

³⁴ A negyvenes évek népszerű amerikai dala, amit aztán a rock and roll-korszakban Fats Domino tett világhírűvé.

³⁵ A legendás dzsessz-szaxofonos John Coltrane 1959-es balladája.

³⁶ Németh Lehel (1932–2005) táncdalénekes.

³⁷ A négyes számú kislemezt (*Kísértet, Számum, Minden ország, Apache*) 1963-ban jelentette meg az MHV (EP 7157).

1968-ban kerültél Pege Aladár³⁸ együttesébe, amely kifejezetten modern dzsesszt játszott. Miközben Pege – akárcsak muzsikustársai – szintén gyakran megfordultak a vendéglátóiparban. Te is részt vettél ezekben a hankikban?

Ráduly Mihály:

Az idő tájt csak a vendéglátóban muzsikálhattunk. Így Pege is. Vele soha nem játszottam bárókban, és dzsesszkoncertünk is csak párszor volt egy évben. Éttermekben Szakcsi Lakatos Bélával zenéltünk, úgynevezett „repülő zenészek” voltunk, ami lényegében a beugrót jelentette. Ha az EMKÉ-ben a zenekar mondjuk kedden szabadnapos volt, akkor helyettük játszottunk.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ezek szerint ismerted a vendéglátós repertoárt?

Ráduly Mihály:

Közismert dalokról van szó, azokat akkoriban minden zenész tudta. Ha meg olyan számot kértek, amit nem ismertem, meghallgattam és levettem a dallamot, illetve a harmóniákat. A vendéglátóipari repertoár és a dzsessz standard irodalom amúgy bizonyos ponton érintkezett az idő tájt egymással. Csak hát a szándék és a megvalósítás teljesen más.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Syriust 1962-ben Baronits Zsolt alapította, és az első hat évben tánc- és beatzenét játszott a zenekar. Még az 1967-es és 1968-as táncdalfesztiválon is felléptek olyan, finoman szólva is megosztó popslágerekkel, mint a *Tranzisztori* vagy az *Így mulat egy beates magyar úr*. Mennyire ismerted ennek a Syriusnak a zenéjét?

Ráduly Mihály:

Borzalmasak voltak. Az *Így mulat egy beates magyar úr* a lakodalmás rock korai előképe, mondhatni prototípusa. De mint mondtam, akkoriban beatet elvéve hallgattam. Bár a haverok állandóan hívtak az akkori felkapott beatklubokba, igazából egyetlen hely volt csak, ahová szívesen jártam: a közgazdasági egyetem klubjába.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ahol a Bergendy játszott?

Ráduly Mihály:

Igen, jól tudod, többek között a *Take Five*-ot.³⁹ A Bergendy együttest akkoriban szerettem. Sőt, később is, amikor már Rózsai⁴⁰ énekelt velük, a Syriusos korszakomban párszor koncerteztünk is együtt. De akkoriban azért a vendéglátóiparban is lehetett remek zenéket hallani, például Ungár István zenekarát, valamint kiváló bárzongoristákat – például Szabó Józsefet.

Jávorszky Béla Szilárd:

A hatvanas évek legvégén a szaxofon mellett fuvolán is játszottál. Autodidakta módon tanultad?

³⁸ Pege Aladár (1939–2006) Kossuth-díjas és Liszt Ferenc-díjas bőgőművész, zeneszerző, a magyar dzsessz kiemelkedő alakja.

³⁹ A modern dzsessz egyik legismertebb szerzeménye, eredetileg az amerikai Dave Brubeck Quartet 1959-es *Time Out* című lemezén jelent meg.

⁴⁰ A Kossuth-díjas énekes-basszusgitáros Demjén Ferenc beceneve.

Ráduly Mihály:

Teljesen. A margitszigeti Nagyszállóban vendéglátóztam, ahol sokszor alig lézengtek, de ennek ellenére kértek bennünket, hogy halkan játsszunk. A fuvola erre nagyon alkalmas. Úgyhogy megtanultam magamtól. Ami szerintem meg is hallatszik a játékomon. (Nevet.) Amúgy az utolsó vendéglátóipari hely, ahol zenéltem, a Majakovszkij⁴¹ utcai Halló bár volt. Ma is így hívják, és még szörnyűbben néz ki, mint annak idején. Este 10-től reggel 4-ig nyomtuk a műsort. Pataki⁴² családja a bár melletti házban lakott – illetve ő ma is ott lakik, ha épp Budapesten van –, valószínűleg kihallatszott a játékunk. Pataki megkeresett és megkérdezte, hogy van-e kedvem a Syriusszal játszani. Mondtam, hogy nincs. Épp a korábban emlegetett *Tranzisztori* és az *Így mulat egy beates magyar úr* miatt. Mikor legközelebb megint rákérdezett, én pedig megint nemet mondtam, hozzátette, hogy játszanak majd az 1969-es táncdalfesztiválon, hallgassam csak meg. S bár akkoriban sem néztem ilyen műsorokat, végül úgy alakult, hogy láttam őket a Magyar Televízióban. A már Jackie⁴³ által énekelt *Fáradt a nap* sokkalta színvonalasabban szólt, mint a táncdalfesztiválon megszokott dalok. Úgyhogy amikor Pataki 1969 végén harmadszor is megkeresett, bólintottam. És ezzel a vendéglátós karrieremnek vége is lett.

Jávorszky Béla Szilárd:

Addigra már összeállt a legendás felállás?

Ráduly Mihály:

Igen, akkorra ért véget a több mint egy éven át tartó átalakulási folyamat. 1968-ban Baronitsot⁴⁴ otthagyták a zenészei, akik Pápai Faragó László vezetésével létrehozták a Juventust. Ekkor kereste meg Patakit, aki épp kilépett a Liversingből, rábízta a zenekar szervezését, így került be Jackie, rajta keresztül pedig a gitáros Mogyorósi László. Mogyorósit Barta Tomi⁴⁵ váltotta, aztán ő is távozott. A srácok közben az ORI-büféjében hallották, hogy Veszelinovot⁴⁶ éppen kirúgták a Metroból – milyen szerencse! –, úgyhogy lecsaptak rá. 1970 januárjában pedig én is csatlakoztam.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mi volt a repertoár?

Ráduly Mihály:

Még erősen formálódott. A régi számokat értelemszerűen nem játszottuk, bár a koncerteken egy darabig egyesek követelték még a *Tranzisztorit*. Közben Kovács Katalin közös turnéra mentünk, az ORI-műsorokban pedig A-tól Z-ig, vagyis Aradszky Lászlótól⁴⁷ Záray Mártáig⁴⁸ rengeteg táncdalénekest kísértünk. Sokszor szerepeltünk Hofival⁴⁹ is egy műsorban, akit amúgy már 1968-ban is kísértem az EMKÉ-ben, de akkoriban még kifütyülték az emberek.

⁴¹ Ma újra Király utca.

⁴² Pataki László (1946) a Liversing, majd a Syrius billentyűse.

⁴³ Orszáczky Miklós „Jackie” (1948–2008) basszusgitáros, énekes, dalszerző.

⁴⁴ Baronits Zsolt (1944–1999) a Syrius alapítója, szaxofonos és zenekarvezetője.

⁴⁵ Barta Tamás (1948–1982) később a Hungaria, majd az LGT gitárosa.

⁴⁶ Veszelinov András (1946–2007) dobos.

⁴⁷ Aradszky László (1935) táncdalénekes, olasz slágereivel a hatvanas években a magyar tánczene egyik legnépszerűbb előadója.

⁴⁸ Záray Márta (1926–2001) táncdalénekes, Vámosi János felesége.

⁴⁹ Hofi Géza (Hoffmann Géza, 1936–2002) Kossuth- és kétszeres Jászai Mari-díjas humorista, előadóművész, a magyar kabaré történetének egyik leghíresebb és legtöbbet emlegetett alakja.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Syriusban Pataki volt a fő zeneszerző?

Ráduly Mihály:

A 2009-es *Anno Live 1971–1973* című dupla CD összeállításakor utánanéztam a pontos számoknak. A Syriusnak valójában nem sok saját száma volt, összesen tizennégy dal, ezek kétharmadát Laci írta, a *Széttört álmok* című szvitet pedig Jackie-vel közösen szerezték. Az *ördög álarcosbálja* című 1971-es LP-n szereplő hat szerzeményből négyet szintén ő írt, egyet Jackie, egyet pedig én. Azaz valóban Pataki volt az elsőszámú zeneszerző. De hát ez csak a témát jelenti, a hangzás, a hangszerelés nagy része a próbákon formálódott, és kollektíven improvizáltunk.

A Syrius repertoárja kezdetekben amúgy elsősorban feldolgozásokból állt. Az első hónapban sok mindent kipróbáltunk, játszottunk például pár dalt a Blood Sweat & Tearstól – például a *Spinning Wheel* –, meg a Chicagótól, aztán ezek elmaradtak. Jackie-re és Patakira nagy hatást gyakorolt a Traffic 1968-as budapesti koncertje. Jómagam nem voltam ott, számomra amúgy is sokkalta fontosabb John Coltrane, mint Chris Wood.⁵⁰ És nem feltétlenül muzsikusként. Jellemző amúgy a popzenei tájékozatlanságomra, hogy amikor Ausztráliában az egyik próbán Jackie és Pataki belekezdett a *Strawberry Fields Forever* című Beatles-slágerbe, fogalmam sem volt kié, csak arra figyeltem fel, hogy mennyire szép melódia.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mire emlékszel az ausztrál út előtti időszakból? Hol játszottatok akkoriban?

Ráduly Mihály:

Bár több helyen azt olvastam, hogy a Syriusszal először a Halló bárban koncerteztem, ez valójában nem így történt – holott például a Wikipédián is ez szerepel, helytelenül. 1970 januárjában próbáltunk, februártól lejött meghallgatni minket a „szakma”, aztán a Csanády utcában⁵¹ lett klubunk, ott hetente egyszer léptünk fel. Igazság szerint Ausztrália előtt nem sok lényeges történt a Syriusszal. Amire velünk kapcsolatban a legtöbben hivatkozni szoktak, a Bercsényi klub és a Syrius-hajó, azok mind későbbiek.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Csanády utcai pinceklub az, ahol Mészáros Márta 1970-es *Szép lányok, ne sírjatok* című filmjében játszottok?

Ráduly Mihály:

Igen, épp aznap, 1970 nyarán forgatták azt a jelenetet, amikor Montreux-ből hazajöttem. A filmet amúgy tavaly láttam először.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ha már Montreux-t említetted: ezen a nemzetközi dzsesszfesztiválon a Pege Quartettel szerepeltél, szólistaként első díjat nyertél, vele egy éves ösztöndíjat a bostoni Berklee College of Musicra. Hogy kerültek ki Montreux-be?

Ráduly Mihály:

Pege zenekarába a szaxofonos Németh Jancsi ajánlott be, ő is „Mátyás téri” amúgy, az apja remek cimbalmos volt, sokat jártunk fel hozzájuk „Ablakos” Dezsővel. Jancsi vette rá

⁵⁰ Chris Wood (1944–1983) a Traffic szaxofonos, fuvolása

⁵¹ A már régóta nem létező pinceklub a Csanády 26. szám alatt volt.

Pegét, hogy legyen a zenekarában két szaxofonos. Mondván, úgy a bőgő is jobban tud érvényesülni! (Nevet.) A kvartettel kétszer egymás után is megnyertük a Magyar Rádió évenként megrendezett dzsesszversenyét, ennek jutalmaként delegált bennünket az intézmény a montreux-i fesztiválra. A siker után a Pege Quartet felvehette a *Montreux Inventions* című nagylemezét, amely az antológiák után az első olyan hazai dzsesszalbum volt, amelyet egyetlen zenekar készített.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Syrius mellett játszottál a Rákfogóban is. Ami voltaképpen újabb torzó a pályádon, hisz ez a formáció sem tudta kifutni magát.

Ráduly Mihály:

Nem. Ráadásul a Rákfogóval kapcsolatban sok a félreértés, úgyhogy röviden elmesélném a történetét. A zenekar előzményét, az Új Rákfogót 1966-ban Jackie, Bögöly,⁵² Cserba Miklós és Mogyorósi László alapították. Egy sci-fi regény címéről kapta a nevét az együttes. Ennek alapján javasolta 1971-ben „Bögöly” Szakcsi Lakatos Bélának, hogy Rákfogónak keresztelje el a formálódó új zenekarát. Szakcsi akkor jött Amerikából, hozta a Fender zongoráját, és ő szervezte be Jávi Vilit, Németh Jancsit, meg Kathy Horváth Lajost. Amikor 1971 őszén hazajöttünk Ausztráliából, a Petőfi Sándor utcai klubban láttam őket. Mint később kiderült, az utolsó koncertjeik egyikét. Szakcsival sokat beszélünk arról, hogy „kéne” egy zenekart csinálni, de ez csak akkor jött össze, amikor Kőszegi épp hazajött az egyik külföldi útjáról, így újra lett Rákfogó. Jómagam Vajda Sanyit⁵³ szerettem volna bőgősnek, Szakcsi viszont Jackie-t hívta, aki meg kikötötte, hogy ebben a formációban nem énekel. Így kezdődött az egész, és mindössze fél évig tartott. Sajnos valóban nem tudtuk kiforni magunkat.

Jávorszky Béla Szilárd:

De legalább maradt fenn a Rákfogó után néhány koncertfelvétel. Ezek kerültek a *Napkelte alkonyatkor* című 2001-es szólólemezre, nem?

Ráduly Mihály:

Nem. Az egyik stúdiófelvétel, ami azon megjelent, anno a saját nevemen futott, de a Rákfogó tagjai játszanak rajta. A másik kettő meg egy olyan formációé – a szerkesztők Ráduly Mihály együttesnek nevezték el –, amelyik összesen három koncertet adott. A rádióstúdióban felvettünk anno egy negyedik számot is (*Ballada John Coltrane-hez*), ami kedves volt a szívemnek, ez viszont nem került rá a lemezre, holott ez a felvétel az első, ahol cimbalom szerepelt dzsessz közegben. De nem sikeredett úgy, ahogy szerettem volna, elsősorban a cimbalmos miatt, aki roppant virtuóz módon játszott, és gyakorlatilag „szétverte” a felvételt. Akkor kellett volna egy olyan érzékeny és zseniális cimbalmos, mint Lukács Miklós – de ő még nem vállalhatta, ugyanis csak négy évvel később született! Viszont három évvel ezelőtt játszotta a dalt Dresch Mihállyal és Szakcsival.

Jávorszky Béla Szilárd:

Térjünk vissza 1970-re. A Montreux-ben kapott első díjhoz járó bostoni ösztöndíjat miért nem vetted akkor még igénybe?

Ráduly Mihály:

⁵² Lakatos „Bögöly” Béla (1948) dobos.

⁵³ Vajda Sándor (1940–1999) dzsesszbőgős, a Szabados zenekar és a Benkó Dixieland Band tagja volt.

Mert közben Magyarországon járt az erdélyi magyar zsidó családból származó, már Ausztráliában született és felnőtt Charlie Fischer, aki a hazai zenekarokat végighallgatva úgy döntött, bennünket visz ki. Persze mikor ezt mondta, csak legyintettünk, egészen addig, amíg meg nem érkezett a szerződés. S ekkor úgy döntöttem, Boston még ráér. A következő szeptemberben javában Ausztráliában koncerteztünk, aztán 1972 szeptemberében úgy nézett ki, a Syriusban van még perspektíva. 1973-ban lehetett utoljára igénybe venni az ösztöndíjat, és mivel akkorra már kezdett szétesni a zenekar, ráadásul a számunkra küldött újabb szerződés nem jutott el hozzánk – így Angliába és az Egyesült Államokba is az LGT-t küldte ki helyettünk az Interkoncert –, úgy döntöttem, hogy kiutazom Bostonba, annál is inkább, mert az volt az utolsó év, amikor még felhasználhattam az ösztöndíjat.

Jávorszky Béla Szilárd:

Az ausztrál szerződésetek eredetileg fél évre szólt a Syriusszal, aztán egy év lett belőle. Hol játszottatok először odakint és hogyan fogadtak benneteket?

Ráduly Mihály:

Eléggé kalandosan indult az ausztrál utunk, mivel Charlie Fischer akkor elsőéves egyetemista volt, nem nagyon értett a koncertszervezéshez, úgyhogy felfogadott maga mellé egy menedzsert. Aki nem tudván, hogy milyen zenét játszunk, a megérkezésünk után a délnyugat-auztráliai Perth-ben egy kínai étteremben léptetett fel bennünket. Egy hétig játszottunk ott, sztriptíz show-t is tartottak, nem mondom, hogy nem élveztük. (Nevet.) Csak hát akkor még nem szerettem a kínai kaját. Aztán három napot utaztunk keletre a sivatagon át, mire elértük Adelaide-et. Idővel a menedzser is rájött, hogy hová érdemes bennünket szervezni. Egyetemeken, kisebb klubokban és nagyobb fesztiválokra egyaránt játszottunk. Például az Odyssey-n, ahol száz-százhuszzezren láthattak-hallhattak bennünket. Amúgy csak Ausztrália déli felén jártunk, az Adelaide–Brisbane vonaltól délre lévő nagyobb városokban, köztük Melbourne-ben és Sydneyben. Illetve Tasmaniában is adtunk egy koncertet.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mennyi fellépést jelentett ez összesen?

Ráduly Mihály:

Nem számoltuk, de sokat. Ez alatt az egy év alatt forrt igazán össze az együttes és lett azzá, amit Syriusként ismertek meg az emberek. Örülök, hogy Ausztrália előttről nincsenek felvételek. Számomra a Syrius igazi kollektíva volt, s bár sosem fogalmaztuk meg, hogy pontosan mire törekszünk, abban mindenki egyetértett, hogy nem eladni szerettük volna a zenét, hanem játszani. S bár, mint korábban említettem, engem se a pop, se a beat nem érdekelt, amikor az első napon lementünk egy perth-i klubba – ahol amúgy történetesen az a Bakery együttes játszott, amelyhez később Jackie elment basszusgitározni –, dzsesszfűlél is teljesen mást tapasztaltam, mint idehaza. Egészen különböző volt a miliő, az atmoszféra, mások az illatok, minden. Azok a klubok, amelyekben később Budapesten játszottunk – legyen szó akár a Bercsényiről, a Derkovitsról vagy a Petőfi Sándor utcairól –, mind a KISZ által üzemeltetett helyek voltak, így azok hangulata sosem lehetett annyira felszabadult, mondhatni, annyira „hippis”, mint odakint.

Pár hónap után az ausztrálok ugyanúgy elfogadtak minket, mint bármelyik hazai együttest. Nem kellett már a „vasfüggöny mögül” megkülönböztető jelző. Jellemzőnek találok az ottani, *Melody Maker* színvonalú újságban azt a megjegyzést, hogy „ha eddig nem hallottál a Syriustól, akkor bizonyára a Marson voltál”. Jó pár neves zenekarral léptünk fel a

fesztiválokon. Úgy volt, hogy a Pink Floyddal is egy színpadon játszunk majd, de aztán Roger Watersék⁵⁴ lemondták a fellépést.

Odakint a hétköznapi életünkre sem lehetett panaszunk, bár sok pénzt nem kerestünk. A menedzserünk pár hónap után lelépett a bevétellel, amikor pedig később a félretett pénzünkéből vettünk egy minőségi zenekari felszerelést, még azon a héten ellopták az egészet. Ennek ellenére ezt az ausztrál utat mindannyian nagyon pozitívan éltük meg.

Jávorszky Béla Szilárd:

Számos kordokumentum értékű tévéfelvétel is maradt utánatok. Az ottani rádiók nem hívtak a stúdióba titeket?

Ráduly Mihály:

Ez nem volt annyira jellemző, de a különböző tévékben valóban rendszeresen megfordultunk. Volt olyan időszak, amikor minden héten behívtak bennünket. Ezekből aztán csak az a közel egyórnyi adás maradt fenn, amit 2008-ban kaptam, amikor Jackie halála után kiutaztam Ausztráliába. Emellett szinte az összes helyi zenésszel összeismerkedtünk. Még azokkal is, akik a legnagyobb popslágereket játszották.

Jávorszky Béla Szilárd:

Az ausztrál lemezfelvétel miként jött össze?

Ráduly Mihály:

Nem tudom. Egyszer csak szólt nekünk valaki az egyik ottani kis lemeztársaságtól, a Spin Recordstól, hogy lehetőségünk lenne stúdióba vonulni. Egyetlen nap alatt vettük fel az egész anyagot Melbourne-ben. Előtte persze hosszasan próbáltunk. Ezeket a szerzeményeket korábban nem játszottuk koncerteken, sőt fura módon később sem nagyon. Lehet, azért, mert a stúdióban túlságosan sok rájátszás történt, és az ahhoz szokott hallgatók élöben ugyanazt várták volna el tőlünk.

Jávorszky Béla Szilárd:

A szövegek eleve angol nyelven születtek?

Ráduly Mihály:

Igen, valamennyit Charlie Fischer írta. Legfeljebb inspiráltuk, hogy miről szóljon a szöveg. Az egyetlen saját szerzeményem – az *In The Bosom Of A Shout*, azaz *Egy Kiáltás Méhében* – esetén csak annyit jeleztem neki, hogy a megírásakor Nagy László sorai jutottak eszembe, de hogy honnan az asszociáció, azt nem tudom.

Jávorszky Béla Szilárd:

Amikor 1971 őszén visszajöttetek, nyilván tele voltatok önbizalommal és ambícióval. A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat maga ajánlotta fel, hogy *Az ördög álarcosbálját* kiadja licenszben, vagy nektek kellett ezt kijárnotok?

Ráduly Mihály:

Valószínűleg Baronits járta ki. Számomra az is furcsának tűnt, hogy Magyarországon egyáltalán megjelent a lemez.

Jávorszky Béla Szilárd:

⁵⁴ Roger Waters (1943) angol énekes, basszusgitáros és zeneszerző. 1965-től a Pink Floyd basszusgitárosa, 1968-tól pedig fő dalszerzője és egyik énekese volt. 1985-ös kiválását követően sikeres szólókarriert kezdett.

Az fel sem merült, hogy az anyagot újra feljártsszátok a Rottenbiller utcai MHV-stúdióban, immár magyar nyelven?

Ráduly Mihály:

Jogos felvetés, de én nem hallottam ilyesmiről. Mindenesetre amikor később rögzítettünk négy számot a Magyar Rádióban – ezeknek Miklós Tibi⁵⁵ írta a szövegeit –, majd előálltunk azzal, hogy szeretnénk készíteni egy magyar nyelvű lemezt, az MHV-nál hallani sem akartak róla. Már annak is örülnünk kellett, hogy *Az ördög álarcosbálgját* egyáltalán kiadták. Igaz, csak kétezer példányban, és amikor az elfogyott, nem nyomtak utána. Csak 1981-ben – a Krém-sorozatban⁵⁶ – jelentették meg újra, illetve 1993-ban kijött CD-n. Ha összehasonlítod a három hanghordozó minőségét, voltaképpen egy és ugyanaz: egyformán szar. Azért sem gondolom, hogy annak idején licenszelték, mert abban az esetben a minőségnek sokkalta jobbnak kellett volna lennie. Az ausztrál változat ugyanis remekül szól.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mire visszajöttetek – miként te is mondtad –, kellően összeért a zenekar, kialakult a jellegzetes Syrius-hangzás. Voltaképpen beütött az aranykor, nem?

Ráduly Mihály:

Abszolút, bár értelemszerűen ez relatív. Volt olyan hét, hogy három különböző klubban léptünk fel. Fontos volt a Derkovits⁵⁷ Újpesten, a Petőfi Sándor utcai „Építők”, amit a többség amúgy dzsesszklubnak tekintett, vasárnaponként pedig a Bem rakpart,⁵⁸ ami később Ádámék⁵⁹ törzshelye lett. Ám a legtöbben a Bercsényire⁶⁰ szoktak hivatkozni, általában a matracok és a közvetlen hangulat miatt, hisz ott nem volt színpad, a közönséggel „egy szinten” játszottunk, ami számunkra mindig is fontos volt. 2009-ben ezért is állítottam össze azt a dupla CD-t (*Syrius Anno Live*), amelynek szerkesztésénél éppen az vezérelt, hogy ezt a fajta klubhangulatot érzékeltessem, már amennyire a felvételi minőség ezt lehetővé teszi. Merthogy hiába léptünk fel nagyobb fesztiválokon, számomra a Syrius mégiscsak alapvetően klubzenekar maradt. Az a fajta zene és attitűd, amit akkor képviseltünk, a párszáz fős terekben tudott igazán érvényesülni.

Hogy mennyire lehettünk forradalmiak, azt nem tudom megítélni. Amikor jóval később Jackie-t arról kérdezte az egyik televíziós riporter, hogy „Ti tudátok, hogy milyen korszakalkotó zenét csináltatok?”, ő példaértékűen csak annyit válaszolt: „Fogalmunk sem volt”.

Jávorszky Béla Szilárd:

1972-től a gitáros Tátrai Tibor⁶¹ is csatlakozott hozzátok. Pedig a Syrius különlegességét addig éppen az adta, hogy a gitárdominanciájú rockvilágban két fúvóssal játszott Jimi Hendrix- és Led Zeppelin-dalokat.

⁵⁵ Miklós Tibor (1947–2013) dalszövegíró, rendező, 1980 és 1996 között a Rock Színház alapító művészeti vezetője volt.

⁵⁶ A Hungarotonon belül a hetvenes években önálló könnyűzenei márkák jöttek létre (Pepita, Bravó, Krém), amelyek égisze alatt belföldön eladható, szinte kizárólag magyar nyelvű produkciókat jelentettek meg.

⁵⁷ A Derkovits Gyula Ifjúsági Klub a Csokonai utcában.

⁵⁸ Az I. Kerületi Művelődési Ház (ma Budavári Művelődési Ház) a Bem Rakpart 6. szám alatt.

⁵⁹ Török Ádám (1948) fuvolista, énekes és dalszövegíró, a Mini alapítója és frontembere.

⁶⁰ Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem (1967-től Budapesti Műszaki Egyetem) Építészkarának Bercsényi utcai diákokthonában lévő klub.

⁶¹ Tátrai Tibor (1952) Liszt Ferenc-díjas gitáros, zeneszerző, a Tátrai Band alapítója, a Generál, a Hobo Blues Band, a Magyar Atom, a Boom Boom, a Szűcs Antal Gáborral közös Latin duó és a Tátrai Trend gitárosa.

Ráduly Mihály:

Egyesek szerint az ausztrál visszahívás feltétele volt egy gitáros csatlakozása, de én ilyesmire nem emlékszem. Sőt, inkább arra, hogy még egy fúvóst – Friedrich Karcsit – vittünk volna magunkkal. Aztán Jackie hívására egyszer csak megjelent Tibi, ami engem csak annyiban érintett, hogy picit szebb kellett húznom magam, néhány szólózási lehetőséget átadni neki. Nagyjából egy évet játszottunk így hatan együtt. Neki is meg kellett találnia a helyét a zenekarban, nekünk is el kellett fogadnunk őt. Főként Patakival voltak afférjai a lelegején.

Jávorszky Béla Szilárd:

1973 júniusában a diósgyőri popfesztiválon is szerepeltetek, ahol az LGT-n, az Omegán és a Hungarián kívül lényegében mindenki fellépett, aki akkoriban a magyar popéletben számított. Ugyanaznap este ugyanakkor Szabados Györggyel játszottál Szegeden. Ő sok szempontból meghatározó a pályád során. Úgy sejtem, a Dáliában találkozhattatok először.

Ráduly Mihály:

Elvben igen, de akkor nem ismertük egymást. És még sokáig. A zenéjét ugyanis nem értettem, nem szerettem. Aztán 1970 februárjában meghívott az egyik rádiófelvételére, amelyen a Bergendy-s Debreczeni Csaba dobolt, Friedrich Karcsi⁶² volt az egyik fúvós, én pedig a másik, valamint játszott még velünk két bőgős. Bár mint említettem, Szabadossal szemben voltak fenntartásain, akkoriban szívesen kipróbáltam magam más zenei környezetben. Ennek az együttműködésnek aztán csak 1972-ben lett folytatása. Hogy pontosan mikortól játszottunk újra együtt, arra sajnos nem emlékszem, de pár hónappal a San Sebastian-i siker⁶³ előtt már mindenképpen. Arra viszont határozottan emlékszem, hogy az első zenekari próbán minden ellenérzésem megszűnt. Olyan egyéniséggel találkoztam ugyanis, aki zenéjében és szellemiségében is teljesen sajátos világot képviselt. Nála nem volt kérdés, hogy mit és hogyan játszunk. Határozott elképzelései voltak, és a maga egyedi hangjához élete végéig következetesen hű maradt.

Jávorszky Béla Szilárd:

Szabados 1975-os korszakos jelentőségű, *Az esküvő* című nagylemezén már nem játszhattál, hisz Amerikában voltál. Utólag nem sajnálod?

Ráduly Mihály:

Dehogynem! A pályám során voltaképpen ez az egyetlen szívfájdalmam, hogy ennek a fantasztikus albumnak az elkészítésében nem vehettem részt. Gyuri ugyan írt, hogy szeretné, ha játszanék rajta, de akkor már nem mertem és nem is tudtam volna hazajönni.

Jávorszky Béla Szilárd:

Az utóbbi években többedmagaddal nekiálltál összegyűjteni és feldolgozni Szabados György életművét. Milyen célok vezérelnek titeket?

Ráduly Mihály:

⁶² Friedrich Károly (1948) harsonás.

⁶³ 1972-ben Szabados György kvintettje (Jávori Vilmos, Kimmel László, Ráduly Mihály, Vajda Sándor) nyerte meg a San Sebastian-i Nemzetközi Dzsesszverseny nagydíját free dzsessz kategóriában.

Egy német srác, Rudolf Kraus létrehozott egy Gyuri munkásságának dedikált honlapot,⁶⁴ azon keresztül tesszük elérhetővé az összegyűlt anyagokat. Közel nyolcszáz cikk, írás, interjú született Gyurival, Gyuriról, ezek egy része korábban könyv formában⁶⁵ már megjelent. Nagyjából száznegyven koncertfelvételünk van, ezek nagy részét feltettük a honlapra, elsősorban hangminőség szerint válogatva. Egyik társam egy szombathelyi nyugdíjas mérnök, Bognár Ferenc, aki jól ismerte Gyurit és remek „diszkográfiát” – mármint a felvételek helyszíneit, kronológiát, ilyesmiket – írt, a másik a kaposvári Polai Gyuri, aki a cikkeket, az írásokat, a kritikákat gyűjtötte össze, a harmadik pedig Molnár Csaba, aki digitalizálta a hang- és képanyagot, valamint a nagymarosi szabadzenei táborokat szervezi. Jómagam az elmúlt években tizenvalahány emberrel készítettem interjút Gyuriról, többek között Turi Gáborral is, akinek 1983-as *Azt mondom: jazz* című interjúkötete volt az első könyv, amelyben Szabados szerepelt. A távlati tervek között egy díszdobozos kiadvány és egy Szabados-monográfia is szerepel.

Szabadossal kapcsolatban még két dolgot szeretnék elmondani. A hetvenes évek elején sokszor játszottunk a Ganz Mávagban, ami nem számított „illusztris” helynek, viszont szerintem jól mutatta mindazt, ami akkoriban zajlott: egy időben, egy színpadon léptek fel olyan, más és más stílushoz sorolt zenekarok, mint a Syrius, a Bajtala Trió, a Bergendy-együttes és a Rákfogó. Amúgy elevenen él bennem, amikor először játszottunk Szabadossal ott, aki a bárpultnál beszélgetve megjegyezte: „Te, itt meg fognak verni bennünket!” Mire én sztoikus nyugalommal válaszoltam: „Itt nem szokás verekedni. Itt borotvapengével hasítanak ki belőled egy darabot.” Soha nem feledem Gyuri rémült ábrázatát.

A másik vele kapcsolatos élményem egy valóban „illusztris” helyen, az Erkel Színházban történt, 1972-ben. Miután San Sebastianban nyertünk a kategóriánkban, a kulturális vezetés úgy döntött, egy műsorban léptet fel bennünket a bájos mezítlábas fekete orgonista hölgygel, Rhoda Scottal.⁶⁶ A jegyek zömét műsorszervezők értékesítették gyárakban, intézményekben, úgyhogy sokaktól, akik Szabadost szerették volna meghallgatni, visszahallottam, hogy már nem jutottak jegyhez. Amiből persze óriási botrány lett. Ennek akkor kifejezetten örültem. Tudod, ha az ember fiatal korában nem lázad, akkor nincs szíve – ha idősebb korában még mindig lázad, akkor nincs esze.

Jávorszky Béla Szilárd:

Térjünk vissza 1973 őszére: ez volt az utolsó alkalom, hogy érvényesítsd az ösztöndíjadat. Mikor kiutaztál a Berklee-re, már tudtad, hogy nem fogsz visszajönni?

Ráduly Mihály:

Semmit nem döntöttem el, csak tanulni szerettem volna – ami végül nem sikerült, legalábbis nem ott és nem akkor. Csökkenteni a zenei korlátaimat, pótolni a hiányosságaimat. A Berklee-t amúgy a kezdetektől nem szerettem. Azóta is úgy gondolom, hogy dzsesszt nem lehet pusztán játéktechnikai oldalról megközelítve oktatni. Attól még nem lesz valaki dzsesszzenész, hogy tudja a skálákat és a harmóniákat, mert valójában erre épül az oktatás kodifikált menete. De ez csak az alap. Ezen túl szükség van más, elsősorban szellemi és „életszagú” dolgokra, valahogy úgy, ahogy Charlie Parker⁶⁷ mondta: „Ha nem éled meg, akkor nem jön át a hangszereden”. És ezt nem lehet megtanulni, ezt meg kell tapasztalni. Az akkori fenntartásaim azóta beigazolódtak: a nyolcvanas évek óta lényegesen kevesebb az egyéniség és sokkal több szakmunkás, legjobb esetben mesterember lett ebben a műfajban.

⁶⁴ <http://györgy-szabados.com>

⁶⁵ Szabados György: *Írások I. – Tanulmányok, esszék*, B. K. I. Kiadó, Budapest, 2008.

⁶⁶ Rhoda Scott (1938) az amerikai gospel zene egyik legismertebb képviselője.

⁶⁷ Charlie Parker (1920–1955) amerikai dzsessz-szaxofonos, zeneszerző, akit az egyik legnagyobb hatású dzsessz-zenészként tartanak számon.

Jávorszky Béla Szilárd:

Végül is nem jöttél haza...

Ráduly Mihály:

Eredetileg egy évre szolt az ösztöndíjam, amit aztán még eggyel meghosszabbítottak. Arról pedig, hogy hazajövök-e vagy sem, voltaképpen nem én döntöttem, hanem az akkori magyar konzul, aki mikor ezt a hosszabbítást jeleztem neki, közölte velem, hogy „magának azonnal haza kell mennie”. Persze, hogy maradtam.

Jávorszky Béla Szilárd:

Babosnak⁶⁸ szintén megadatott volna a lehetőség, hogy Amerikában tanuljon, ő azonban – miként pár éve mesélte nekem – inkább hazajött, nehogy a családját retorzió érje. Hogy például primás édesapja esetleg elveszítse az állását. Benned nem voltak ilyen félelmek?

Ráduly Mihály:

1973 őszén édesanyám már rég nyugdíjasként élt, és mivel más közeli hozzátartozóm nem volt, nem féltem az ilyesfajta retorziótól.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Berklee-t végül nem fejezted be. Miért?

Ráduly Mihály:

Semmit sem fejeztem be. Ahogy cinikusan mondogatni szoktam: befejezetlen ember vagyok. Pedig a Berklee után négy évet jártam a New York-i Hunter College-ba, ami a Berlee-vel ellentétben rendkívül pozitív tapasztalatot jelentett. Már csak egyetlen kreditem hiányzott a diplomáig, amit amúgy szándékosan nem akartam megszerezni. Különben is, abban a szemeszterben nem volt sakk, úszni meg nem akartam. Hideg tél volt, meg amúgy is, ha van egy diplomád, azt illik betenni egy vitrinbe, vagy mi a csudába. A Hunterben zenetörténetet tanultam, a nyugati civilizáció zenéjének alakulását a gregoriántól Schönbergig. A kötelezőkön túl pedig alkalmam adódott, hogy többek között irodalmi és filozófiai tantárgyakat is vegyek fel.

Jávorszky Béla Szilárd:

Tartottad a kapcsolatot az itthoniakkal?

Ráduly Mihály:

Csak a Rákfogó tagjaival és Szabados Gyurival. A Syrius tagjai közül egyedül Jackie-vel, aki járt is nálam párszor New Yorkban.

Jávorszky Béla Szilárd:

Bár nem a neved alatt jelent meg, sokan az első szólólemezédként tartják számon az 1978-ban New York-ban kiadott *Bright Sun* című nagylemezt, amely kizárólag népdalfeldolgozásokat tartalmaz, dzsesszes hangszerelésben.

Ráduly Mihály:

⁶⁸ Babos Gyula (1949) Liszt Ferenc-díjas dzsesszgitáros.

Ez az album családi vállalkozás volt, és a Püski kiadó vezetőjének⁶⁹ menyé, Szalay Erzsébet számára készült, aki idehaza táncdalénekesnő volt, tudomásom szerint valamelyik táncdalfesztiválon is énekelt. Eredetileg világszlágereket szeretett volna lemezre venni, de erről sikerült gyorsan lebeszélnem. A népdalok dzsesszes hangszerelését Robert Casélre bízta, és bár szerintem az ötlet jó volt, ő nem igazán váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A kiadás költségeit Püski Sanyi bácsi finanszírozta. A *Bright Sun* mindenesetre nem annyira rossz lemez, mint amilyennek időnként gondolom. Szakcsi szerint ez az első világzenei anyagok egyike.

Jávorszky Béla Szilárd:

New York-ban amúgy kikkel és miket játszottál?

Ráduly Mihály:

Pár alkalommal Zoller Attilával koncerteztem, majd pár hónapot a Karib-szigetek körül egy hajó zenekarában töltöttem. Aztán 1979-ben George Jindával⁷⁰ megalapítottuk a Speed Limit nevű formációt. Georg Wadenius, a Blood, Sweat & Tears tagja gitározott, a basszusgitárosunk, T. M. Stevens később Miles Davisszel és John McLaughlinnal játszott, a dobosunk pedig Al Di Meolával. Igazi profi zenészek, exponált helyeken léptünk fel, az a Sid Bernstein⁷¹ menedzselte bennünket, aki a hatvanas évek közepén Amerikába vitte a Beatlest, a Rolling Stonest és a Herman's Hermitset. Közel jártunk ahhoz, hogy szerződtesen bennünket a Columbia, csak hát addigra beszűkült a lemezpiac, és borzasztó nehéz volt összetartani egy olyan együttest, amelynek minden tagja más zenekarokban is játszott.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ezt követően hagytad abba a zenélést?

Ráduly Mihály:

Nem hagytam abba, ebben semmi szándékosság nem volt, egyszerűen csak elmaradt az életemből. A zene, a dzsessz elveszítette számomra a fontosságát, ami Magyarországon még megvolt, és ezt nem tudtam összeegyeztetni a valósággal. Az a fajta idealizmus és ambíció, ami korábban jellemzett, addigra elmúlt bennem. Nem volt szó arról, hogy – miként az egyik újság írta – szögbe akasztottam a szaxofont, csak a zene elveszítette számomra a hétköznapi fontosságát. Amúgy meg ugyanúgy dolgoztam, mint bárki más.

Jávorszky Béla Szilárd:

De már nem zenészként, hanem pincérként a New York-i Russian Tea Roomban. Van azért ebben némi keserű felhang, nem?

Ráduly Mihály:

Pedig nincs, nem csalódásként éltem meg. Egyszerűen így hozta az élet.

Jávorszky Béla Szilárd:

A lakásodban azért látok nyitva kottákat. Ezek szerint magadban mégis...

Ráduly Mihály:

Más történet. A dzsessz és a szaxofonozás a nyolcvanas évek elejétől teljesen elmaradt, amit látsz, az a Bach-kotta azért van kitéve, mert három éve – ötvenöt év kihagyás

⁶⁹ Püski Sándor (1911–2009) jogász, könyvkiadó.

⁷⁰ George Jinda, alias Jinda György (1941–2001) magyar származású amerikai ütőhangszeres.

⁷¹ Sid Bernstein (1918–2013) amerikai zenei producer és promóter.

után – újra nekiálltam hegedülni. Saját kedvtelésre, csakis klasszikus műveket. Sosem sirtam vissza semmit, mindig a mában éltem, sosem a múltban. Sosem éreztem magam elveszett művésznek. A hegedülésben amúgy bámulatosan türelmes vagyok. Zeneiskolába járok, hetente egyszer, van egy remek tanárnőm. Naponta átlag két-három óra. És ez engem, így, hetvenhárom évesen tökéletesen kielégít.